
Fodor Miklós

VITÉZ ÉS PRÓFÉTA

Nagy László Balassi-képe *Balassi Bálint lázbeszéde*
című versében

A PORTRÉ-VERS JELENSÉGE

Nagy László költői korszakának második felében nagy tömegben születnek úgynevezett portréversek. E portrék rendre egy-egy elődnek érzett művész sorslényegét rajzolják meg. E műfajjal Nagy László újdonságot hozott a magyar költészetbe. Az újdonság nem annyira a portrék tényében, mint inkább a költői megalkotás módjában keresendő. Amikor a megalkotás módjáról beszélünk, nem a szűken értelmezett esztétikai megformáltságra gondolunk, hanem arra a teljesen újszerű viszonyra, melyben a jelen művésze a múlt művészeivel kapcsolatba kerül.

A lélek nem tud mást, csak szüntelen jelen lenni. Számára a múlt a felidéző emlékezés által nyer képzeletbeli létet. A portréversek esetében nem életrajzi, hanem – Jan Assmann központi fogalmával élve – kulturális emlékezésről kell beszélnünk. Szigorú lélektani értelemben csak arra emlékezhetünk, csak olyasmit idézhetünk fel, amit át is éltünk. Ebben az esetben az emlékezés szerkezete: saját élmény – tudati nyomok, kódok – felidézés. Kulturális emlékezésről akkor beszélhetünk, ha az élmény nem az emlékező élménye, hanem valaki másé. A kulturális emlékezés szerkezetét tehát így írhatjuk le: más által megélt élmény – emlékező híradások láncolata az időben illetve a térben – képzeleti újrateemtés. Látható, hogy a kulturális emlékezet számára egyrészt a hagyományozás – a továbbadás folyamata –, másrészt a teremtő képzelet munkája válik jelentőségtelivé.

Közelítve témánkhoz tegyük fel a kérdést: e portréversek esetében miféle emlékezőfolyamattal állunk szemben, s ezt miféle emlékezőfogalommal közelíthetjük meg? Nagy László olyan művészarcokat idéz meg, akik az adott kulturális közösség – ez többnyire a magyar – számára jelentőssé váltak, többé vagy kevésbé klasszicizálódtak. A klasszicizálódás itt azt jelenti, a kulturális értékörzés és értékteremtés számára mintaképpé váltak, de legalábbis valamelyest illik ismerni ezen alakok életét és műveit. Bár sokan klasszicizálódtak, mégsem mindenkiről született vers. Hogyan írható

le tehát az a kiválasztási elv, aminek fénycsóvjára éppen József Attilát, Adyt, Bartókot, Hölderlint, Lorcát, Berzsenyit, Latinovitsot, Csontváryt, Balassit stb világította meg?

E kérdés hozzávetőleges tisztázásához értelmeznünk kell emlékező alany és emlékezetbe időződő tárgy kapcsolatát. Első látásra azt gondolnánk, hogy az emlékező alany választja ki a felidézendő művészelőd alakját. Az emlékező tevékeny, míg tárgya passzív. A helyzet azonban bonyolultabb. Az emlékező ugyanis nem saját szórakoztatására, nem érdek nélkül emlékezik. Valaminek a megnyilatkozását keresi: képet keres lelke valamely igényéhez. E sürgető igényt sorsszükségletnek gondoljuk. A sors fogalma valamilyen karakteresre formáltatott életet és valamilyen közösségi feladatra rendeltséget jelent. A sors a lélek rejtekező, nehezen tudatosítható igénye arra, hogy az adott személyiséget ezen karakter és feladat szerint a világba formálja. A személyiség nem – vagy nem teljesen – tudatosított része nem – vagy nem teljesen – tudatosított viszonyt épít a világgal, de ez a nem tudatosított viszony akár erősebb sorsmeghatározó erő is lehet, mint a tudatos akarat. A lélek sorsot akar, ezen akarat megvalósítását elősegítendő előképeket keres. Előképeket, azaz sorstársakat, akikben magát megpillantván, személyiségét tudatosabbá teheti, sorsát megélheti. Valójában tehát két nagyhatalom játszik a tudatos személyiséggel: az egyik a kulturális emlékezetben lévő arcképcsarnok – mint mágikus hatalmú mintaképrendszer –, a másik a mélylélek sorsakarata. Képletesen úgy is fogalmazhatnánk, hogy a külső varázsképek és a belső képigény (megvalósulás-igény) egybecsengése irányítja a személyiség figyelmét egy konkrét múltbéli alak felé.

Ezen a ponton az archetípus kétféle fogalma és értelmezése megkerülhetetlen. Az archetípus lélektani fogalma Carl Gustav Jung elméletalkotásához kapcsolódóan és vallástörténeti fogalma Mircea Eliade kutatásaihoz csatlakozván. A lélektani fogalom megformált-formáló erőalakzatot jelent, mely a személyiséget világba rajzolja. A lélektani archetípus tehát nem kép, hanem képteremtő erőmintázat. A vallástörténeti fogalom viszont megformált-formáló képalakzatot jelent, melyet a közösség szó mitikus-rituális kulturájának vásznába. Ezt pedig azért teszi, hogy az a lelkeket és a közösség-szervezetet e szentnek tartott mintaképeknek megfelelővé, azaz Istennek tetszővé formálja. Az első hatása a tudattalan mélyrétegeiből tör elő, bár tudatosítható, a másodiké inkább tudatos, bár ágai a befogadó lelkek tudattalan rétegéig nyúlnak. A lelki archetípus megteremti a közösségi képet, a közösségi kép felerősíti a lelki erőformát: jó esetben egymást segítő hatalmakról beszélhetünk. Nagy László vonatkozásában a folyamatot a következőképpen vázolhatjuk: lelkének művészsors-alakító archetípusa felizzik, amikor egy hozzá hasonló sorsképre pillant. Ez a belső izzás, ez a

magas érzelmi hőfok arra ösztönzi, hogy a már kulturálisan rögzített alakot a saját képére formálja, illetve a számára feltáruló lényegi jelentésbe sűrítse. A nagy lelki energiákat felemésztő művészi feladat megoldása során sorsát mintegy önnön húsába vájja. De nem marad érintetlen a kultúra sem: Balassi költészetének és sorsának értelmezésébe e vers megszületésétől kezdve jelentőségtelen beleszól Nagy László. Persze csak akkor, ha lesznek továbbra is olyanok, akik erőt feszítenek a költő kanonizációja érdekében, ha lesznek olyanok, akik költészetét jelentősnek tartják annyira, hogy a kulturális emlékezetben megőrződjék, hogy egy embercsoport önazonosságát formálhassa.

Mit lát Nagy László Balassiban? Tömör mondatba fogalmazva: *az élet szerelmesét, akit a keserű történelmi helyzet sebzett vitézzé, a romlott társadalmi helyzet pedig már-már eszelős prófétává kényszerít. Balassi Bálint lázbeszéde* című versében Nagy László a költő-elődöt vitézi élethelyzetben ábrázolja, de prófétai beszédmódban beszélgeti. A helyszín egy harci tábor, ahol a vitéz hős dühödt, megbélyegző, kitiltó beszédet intéz - inkább a Szentlélek mintsem a maga nevében - a hatalmi elit jelenlevő képviselőihez. Ez a beszéd „lázbeszéd”. A láz mélyértelmű jelensége nem egyszerűen a vitéz sebzettségére vagy a halál közelítésére utal, bár mindkét dolog hangsúlyos ebben a versben és Nagy László költői világlátásában. A láz a lélek lázas állapotát jelzi, tehát egyben lelkiállapot is. A láz elsődlegesen testi tünet, testi jel. A test immunrendszere (tkp. a lelke) védekezik az ellenséges anyagok ellen, harcol, megemeli energiaszintjét, összeszedi minden erejét. A láz tehát harc, melyet kényszerűen, védekezésüképpen vív a szervezet a reá támadóval, az élőködővel szemben, („kik arcomat dongva a kárt örvenditek rajtam”). Nagy László e versében nem aknázza ki a láz természetes metaforizáltságából adódó lehetőségeket, mindazáltal e jelentés a háttérben jelen van. Ráismertünk: a láz természetes, átvitt-jelképes jelentése megegyezik a képzeltebeérezett Balassi-élethelyzet és a ténylegesen megélt Nagy László-i élethelyzet lényeges vonásaival. Egy ember küzd egy nagyobb egész, egy csoport életéért, egészségéért, erejének visszanyeréséért az élőködőkkel, a csak magukra gondolókkal szemben.

Balassi képzelte beszédét az igazságot, az isteni rendet ért sérelem fűti lázas, túlhevült, haragos prófétai beszéddé. A vitéz akkor kezd prófétává válni, amikor beszélni kezd. Beszéde annyiban prófétai, amennyiben valamilyen közelebbről meg nem határozott szentség nevében, megítél és kiátkoz: „a szentlélek dühödt pirosa kitilt”. Az ítélet – csakúgy mint a próféták esetében – az uralkodó elitet éri, mégpedig azért, mert az nem teljesíti feladatát, mely társadalmi helyzeténél fogva adatott neki. Az uralkodó elitnek az lenne a feladata, hogy az ország szorongatott helyzetében vitézzé váljon.

A vitézséghez két alapvető tulajdonság illik: a megvesztegethetetlen hűség a hazához és a testi erő, ügyesség. Ehelyett azonban „vitéznél több a ringyó / s teknőc-lovasoknak csak hasa-menése gyors”. Az elit által mutatott viselkedéssel szemben csak sejlik az igazi vitéz állapota: tönkrement, felőrlődött a külső és belső ellenséggel vívott kétfrontos viaskodásban. Harcát az országáért és a népért érzett szenvedélyes, kiirthatalan szeretet (a prófétai buzgó szeretet, mely erős, mint a halál) vezérelte, s az elszántság, hogy inkább áldozattá válik, semhogy behódoljon.

A megidézett művész mindig sorstárs. Balassi és Nagy László esetében ezen túl alkati hasonlóságról is beszélhetünk. Mindkét költő szenvedélyes szerető és „kardcsókoló”. Mindkét költőt – testi és szellemi adottságait szemlélve – kiemelte közösségéből a természet. Mindkét költő morális lény, aki választott: érték és nem érdekvezérelt, közösségi és nem énközpontú életet akar élni. A portré azért kettős – a kettős portré fogalma Görömbei András leleménye –, mert a megidéző és a megidézett arca egybemosódik. Nagy László beszél Balassi képében, Balassi beszél Nagy László hangján. A cél is kettős: egyrészt önmegegerősítés („te adj nekem reményt!”), másrészt az előd kulturális emlékezetbe idézése és jelentésteli megtartása (ne hulljon a feledés homályába az az ember, aki önként áldozódott a saját kultúra, a saját nép oltárán, az élhető és élendő közösségi lét oltárán olyan értékekért, mint szeretet, vitézség, becsület, életbőség, igazságosság, hűség stb.)

A kettős portré jelenségét vizsgálva tekintetbe kell vennünk az archaikus-mágikus táltostapasztalat tanúságát is. A táltos a magyar ősléti, közösségi kultúra kulcsfigurája. Tulajdonképpen a kultúrateremtő ő is ő, akin keresztül a világteremtő hatalom is megidéződik. Nagy László költészete, személyisége, művészi célja elszakíthatatlanul szoros kapcsolatban áll ezzel a mára gyakorlatilag teljesen talaját veszített műveltséggel. Belőle nő ki, mint anyaföldből a növény, s művével, halálával őt is táplálja. Ezt a fajta közösség-szervező, életalakító kultúrát a mágikus, mitikus, jelképes-rituális jelzőkkel jellemezhetjük. Ezek azok a jellegek – főleg az első és kisebb mértékben a második, harmadik – melyek ellen a kinyilatkoztatott vallások, majd a racionalizmus oly ádázul, könyörtelenül, a megértés elemi szintjét is nélkülözve harcolt. Ez a harc a XXI. század hajnalán szűnőben van, mintha elfogyott volna a puskapor – lehetőségünk nyílik tehát a megbélyegzéseket levetkőzni egy pozitív, értelmező hozzáállás kereteinek lera-kása reményében. Nagy László költészetének alapvonása a „remitizálás” (Jánosi Zoltán). Ez röviden fogalmazva az archetipikus jelképek megelevenítését és – a befogadó lelkeken keresztül – a kultúrára való ráolvasását jelenti. Mitizáló tevékenysége során a költői személyiség is mitizálódik, ami azt jelenti: mitikus-mágikus szerepbe kerül. Modern táltos maszkot vesz

arcára. E szerepet – a mitikus-mágikus felfogás szerint – nem választja a lélek, erre születik, s majd alkalmas időben a már nem élő táltos-elődök elhívják és beavatják a szükséges tudásba: azokba a viselkedésformákba, abba a kép- és gondolatrendszerbe, azokba a mágikus technikákba, melyeket az adott közösség érdekében világba kell formálnia. Az ősök, a lélek mélyén és a kulturális emlékezetben élő archetipusok egyszer csak felidéződnek, megelevenednek, s a költő csak testi-lelki épsége kockáztatásával menekülhet előlük. Ez a portréversek jelenségének mágikus magyarázata. A sors adatik, a személyiség reábólint. Ha csak tudatos emlékezésről lenne szó, bajosan születne művészet, a művészet előzménye ugyanis a lélek túlvilágának beköszönése, az átforrósodás eseménye: a *láz*. Ezt a lázat Nagy László esetében a táltos-archetipus okozza.

A KULTÚRA TUDOTT FELSZÍNE ÉS ELNYOMOTT MÉLYE

Mi az, ami Balassi emlékezetben őrzött alakja által Nagy László számára – és számunkra – fel akar törni az elfelejtett, megbélyegzett, elfojtott kulturális-lelki homályból? Ezt a sorsdöntőnek érzett kérdést szeretnénk úgy feltenni, hogy esélyünk legyen a választ, mint fellebbenő igazságot megpillantani.

Ha valami a lélek legmélyéről – teremtményiségéből – kíván feltörni, akkor az mindig az emberlét teljes igazsága. Azért akar feltörni, mert az adott jelenben az adott helyen csorbítják. A megsértett igazság, a megsértett isteni rend kiált helyrehozatalért. Az igazság ebben az összefüggésben mágikus – azaz rejtetten tevékeny, rejtetten ható – hatalomra utaló fogalom. Olyannyira, hogy a legfőbb – tulajdonképpen egyetlen – teremtőre utal, aki a lelkek belső és a viszonyok külső rendjét egy csak általa ismert végső cél reményében alakítja. Az archaikus magyar igazságfogalom – tekintve, hogy az „ige” fogalmát rejti – tehát a világban lakó igazság aktív jellegét hangsúlyozza. Az igazság anélkül is tevékeny a lelkekben, hogy azok feléje kívánnának fordulni. Az igazság az az értelem, ami az emberileg élendő kultúra alapértékeit és azok hierarchikus rendszerét egy végletekig konkretizált és végletekig átélt élethelyzetben kinyilvánítja. Az igazság megtalálja a lelket, akin keresztül jól-rosszul világba formálódhat, mint szó, mint kép, mint cselekedet, mely életet és kultúrát alapoz. Az igazság archaikus fogalma nélkül nincs jelentős magyar költészet. De hát – kérdezhetnénk – mi az igazság?

Az igazság ebbe a versbe formált felszíne azt mondja: az uralmi elitet a szentlélek kitiltja abból a körből, ahol a szentség lakozik és teremt. Az igazság

azt mondja, hogy oly korban élt Balassi – és Nagy László –, melyben az uralkodó elit nem teljesítette Istentől rendelt feladatát – a reábízott embercsoport szeretetét és védelmét –, ezért a szentség teljessége csak vele szemben nyilvánulhatott meg. Sem a „hites uraságok”, sem a „csuhások” nem értették, s így észre sem vehették a szentlélektől irányított embert, sőt vele szemben inkvizítorkodtak. Az igazság azt mondja, hogy Balassi világában – és Nagy Lászlóéban (a mienkről már nem is beszélve) – a közösségfenntartó, uralmi elit érzéketlenné vált a való életben megnyilvánuló szentség iránt, sőt azt megbélyegezte, hű képviselőjének vesztén örvendett.

Csak ebből, a szentséggel átítatott légkörből kezdjük érteni Nagy László Balassinak tulajdonított haragját, mely szent haraggá lényegül. E harag a kiátkozás – közösséget képviselő – rítusának lesz motorja. „Vissza, /ragadjatok Belzebúbra, ki világra kúrt.” Ámde felmerül a kérdés: kinek van joga egyáltalán kiátkozni, mi az alapja, hogy éppen azt a valakit éri az átok, ki jogosíthat fel átkozódásra? Abból indulok ki, hogy Balassi beszéde lázas beszéd. A lázat, a haragos áttüzesedést, valamilyen túlsó világból érkező, archetipikus erő lélekbe ömlése okozta. Az igazság-archetípus a teremtő Isten egyfajta jelenléte a lélekben. Ez a teremtő hatalom szól a költő által, ennek lesz szájává, azaz prófétájává – magyarul táltosává. Ha van joga Nagy László-Balassinak arra, hogy átkozzon, akkor az nem hideg, intézményesült jogosítvány, hanem az eleven, lüktető, élni akaró étellel és ezzel a néppel való mértékfeletti együttérzésének, illetve a saját bőrén tapasztalt politikai játszmák rontó hatásának szülötte. A sorsdöntő rontás mindig a talajt éri, a talaj pedig nem más, mint a nép eredeti, közösségtámasztó hagyománya: tudás, akarat, szeretet, hit, igazság, remény, hűség, életbőség. Balassit és Nagy Lászlót a kulturális emlékezetben megőrzött életművük és sorsuk avatja táltos-prófétákká. Pontosabban mi avathatjuk őket ilyen jelentős kultúra- és népfeltámasztó alakokká, ha észleljük népünk és népalkotó kultúránk siralmas állapotát.

Hisz nincs-e igaza még mindig Nagy László-Balassinak, hogy pokolba kívánja az uralkodó elitet, a politikacsinálókat és ideológusokat?! Nincs-e igaza azt állítván, „pokolé a tábor, hol vitéznél több a ringyó”, az igazság és szeretet harcosánál a megvesztegethető és meglobbízható? A látásra érzékeny szem szerint az ilyen társadalmi helyzet egyenes út a végromlásba: elvész a nép, az ország; bár az elit országőrzőből átminősülhet – nesze neked! – birodalmi helytartóvá. „Ti nem hulltok el, de sorsom kitagadom / innen, mert vétek, hogy egy-hiten veletek éltem”.

HALÁLKÖZELISÉG ÉS MITIKUS ÉRZÉKENYSÉG

Ezen a ponton nyílik alkalom arra, hogy a vers drámai előrehaladását három nagy egységbe rajzoljuk. Az első egység (1–4. versszak) lényegi gesztusát a prófétai kiátkozásban ismertük fel. Ez az egység azzal zárul, hogy a vershős önmagát tagadja ki. Ebből a tényből arra következtetünk, hogy az uralmi eliten – melynek ő is tagja – nem fogott az átok. Legalábbis az adott jelenben. A második részben (5–7. versszak) arra kapunk választ, hová tagadja ki magát a vershős. A halálba. Amiből visszamenőlegesen az is következik, hogy nem egyszerűen elittagságát mondta fel. E rész központi gesztusa szerint a hős vetkezi a világot. A harmadik rész (8–9. versszak) szerint azonban a halál nem tudja teljesen megsemmisíteni őt, aki szemébe kiáltja megszentelődését. A megszentelődés annak lehetőségét hordozza, hogy – felköltözvén a kulturális égboltozatra – műve, tüze (láza) korokon átívelővé válik.

A halál – általánosan szemlélve – az egyén egyszeri tüneményének végleges ellobbanását jelenti. A vershős-Balassi vitéziből prófétaivá váló élet- és beszédhelyzetét a halál közelsége mélyíti tovább. A halál az egyéni borzongáson, a közösség végromlásának rémképén túl elsősorban az a hatalom, akit dacos gyermekként ki kell játszani, hogy mégse övé legyen az utolsó szó. „Ámulj amíg én a világot / vetkezem”, „hervadj le földig, te rózsás kalapos halál!” A világ levetkezésének rítusszerű gesztussora hordozza természetes előzményét, azt, hogy annak idején – születésétől kezdve – a vershős magára öltötte. A világ azért jelenhet itt meg ruhaként, mert az ősléti jelképezésben a ruha a világot jelenti. Evilági archetípusa, a királyi palást, esetében nyilvánvaló ez a lényegi jelképes jelentés. Hiszen e ruhafélére olyan jeleket írtak, melyek a világ és teremtője viszonyát voltak hivatva megidézni. Az archaikus-mágikus mítosz szerint, amikor a lélek testbe költözik, mint palástot magára veszi a világot. Nagy László ezt a történet csodában-létként ábrázolja egyéb verseiben. A világ léte önmagában is csoda, hát még az, hogy egy lélek érzékeket, érzést, akaratot, gondolkodást nyerve még magára is öltheti. A halál a lélek minden kincsét megkaphatja, talán még magát a lelket is (erre utal, hogy valójában sztriptíztáncot látunk), egyvalamit mégsem tud megakadályozni: a világbaöltött versek időről időre megtörténő feltámadását az erre fogékony lelkekben.

Mit is vetkezik a vershős, milyen képekben rajzolódik elénk a világ? A világ: május, madárdal, „delfin-szökésű ló habzó kalász közt”, virágos rét, óceán, nap-láz, hold-ezüst, aranyak, elszórt csillagok, szerelem, érzéki forróság, hontalan sors. Nem csak a világot vetkezi, hanem egyben azt a mágikus, jelképtermelő kultúrát is, melynek szemüvegén keresztül a világ ilyennek látszik.

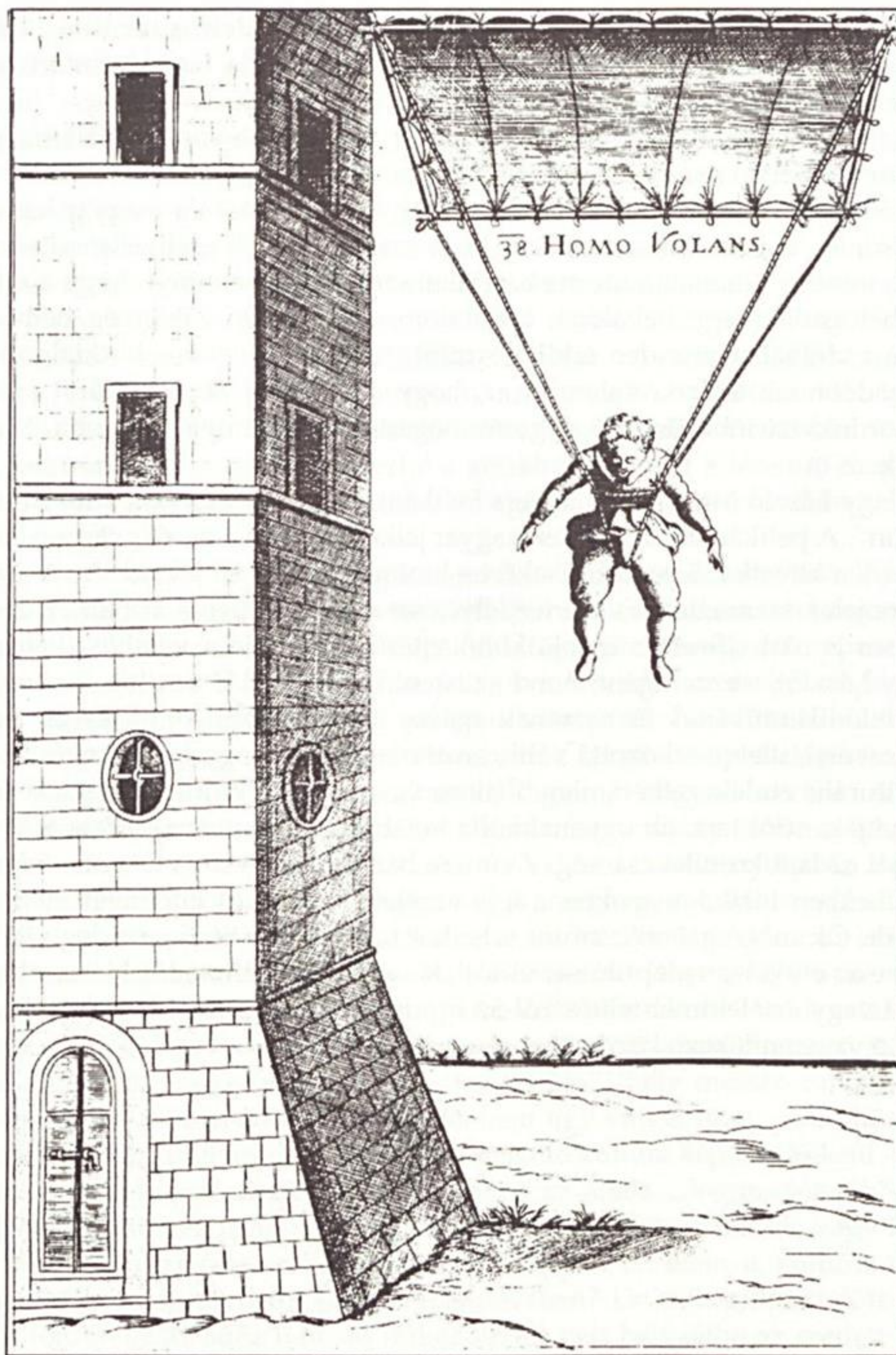
A kalász közt szökellő ló és az óceánban szökellő delfin képe egybemosódik. Mindkét kép erőt, sebességet, érzékenységet, értelmet, nemességet sugall. Azt a lényt idézi, aki képes a kozmikus és kulturális hullámokon vágatni, benne megdicsőülni - azaz isteni lényegét világba bomlani segíteni. A Nap, a Hold s a csillagok így együtt a kozmikus egészbe ágyazódó, vele mágikus kapcsolatban álló lélekre utalnak. E kapcsolat evilági kifejeződése a táltos-képesség: az utazás a jelen itt-és-most-és-énjétől a minden-ség mindenhol-mindenkor-mindenkijéhez és vissza. E kapcsolatnak az is jele, hogy a lény a mindenséget csodának érzékeli, lázasan szinte kiájul önmagából, kiárad, mint medrevesztett patak. A mindenség-kapcsolat lüktető ere mégis leginkább a szerelem, az érzéki hő beáradása a lélek körébe. Különösen igaz ez Nagy László költői világára, ahol a szerelmi nász is archaikusan értelmeződik. E szerint a szerelmi forrás a teremtő megjelenése, a nász pedig a teremtés tettének megisméltése, illetve továbbvitele az élet közegeiben.

Azért időztünk ennyit a mágikus-mitikus kultúránál, mert ennek sorsa Nagy László korában megpecsételődött. Ebben a tudatban értelmezzük a világvetkőző versjelenetet az eddigieket kitágítva a következőképpen is: *a kultúrát megalkotó közösségi szellem jelképesen levetkezi az archaikus formáló elvet*. Amikor a vershős-Balassi prófétai szerepéről beszéltünk, utaltunk arra, hogy a magyar közösség nevében beszél, kéretlen képviselőjeként. De nem beszéltünk arról, hogy a magyar nép fogalmát hogyan is értjük. A nép az őt megalapozó közös - közösséget alkotó - hagyomány szelleme alapján nevezhető csak összetartó csoportnak. A vershős a halál árnyékában legnagyobb kincséből vetkőzik. Ha igaz, hogy a legnagyobb kincs egyrészt a mágikus-mitikus szemüveg másrészt az általa látott világ, akkor az is igaz, hogy ezt a látásmódot a magyar kultúra teremtő lényegének, a nemzeti összefüggésben elgondolható legnagyobb értéknek tekinti. Amikor tehát a magyar népet képviseli, legmélyebb értelemben ezt a néptámasztó szellemet szólaltatja meg. Tegyük fel tehát a kérdést, mely messze túlvezet az adott művön, sőt az adott költőkön is: nem úgy van-e, hogy a vershős éppen a mágikus-mitikus, magyar, közösségalkotó kultúra képviselőjeként - is - beszél ellenfeleihez? Nem úgy van-e, hogy az általa „dogma-dongók”-nak bélyegzett elit - és itt most mindegy, hogy keresztény, liberális vagy konzervatív dogmarendszeret hirdetnek - éppen ez ellen a kultúra ellen harcol a túlhangsúlyozott racionalitás nevében? De mikor kezdődött magyar földön ez az ádáz harc, és mikor került vert helyzetbe az eredeti kultúrát képviselő elit? Mikor győzött az idegen? Milyen sorsdöntő tettet kellene az archaikus kultúrán nevelődött embernek visszavonnia ahhoz, hogy szabadon lehessen magyar? Hogy kultúra- és közösségalkotásának szent

(mágikus) körébe azt a szót helyezze, hogy *saját* (eredeti, autentikus, hiteles), és minden egyéb behatást e szent kör, e mandala kisugárzott erővonalai szerint rendezhessen újra?

Azt gondolom, Szent István államalapításának azt a vonását kell visszavonnunk, melyet a népdal így fogalmaz: „az idegen az első”. Nem többet és nem kevesebbet akarunk, minthogy a magyarok számára a magyar legyen az első, az idegen csak második. S hogy erre most jobb eséllyel törekedhetünk, mint az államalapítás óta bármikor, arra az ad reményt, hogy a minket befogadó (vagy behálózó) birodalom, az Európai Közösség nemzeti kultúra dolgában minden eddigi – minket birtokba vevő – birodalomnál elfogadóbbnak látszik, valamint az, hogy az Egyház népi kultúráját sújtó, olykor inkvizícióba átcsapó szigorát megértőbb viszonyra alakította. Meglátjuk...

Nagy László hite szerint „a vers Pelikán, / valakihez pirosa áttör időn s ködön”. A pelikán az archaikus magyar jelképezésben a vérét gyermekeiért – értsd: a következő nemzedékekért – kiontó hozzáállást jelenti. A vér egyszerre jelez szenvedést és szenvedélyes szeretetet. Ebben a vonatkozásban Jézusra is utal. „Szent vagyok, költő vitéz” – mondja a vershős (Balassi-Nagy László), s ezzel igent mond az isteni küldetésre. E gesztus által megszentelődik művének és sorsának egésze. De megszentelődik az is, amit megszentel, illetve átkozottá válik, amit megátkoz. Nagy László nem bíz a kulturális emlékezetben, nem bíz azokban, akik a kulturális emlékezést irányítják, attól tart, ők ugyanabból a fajtából valók, mint az általa kiátkozottak. „Majd krónika csácsog: / címere hárfa – hungarus volt, istentelen.” A lelkekben bíz, és azokban, akik az élet csodaszerű élményét megélni bátrak. Ők megérezhetik, amint sebeiből folyó vére átítatja a rideg „időt” illetve az elfojtáson alapuló nemértés „ködét”. A feláldozódás hiábavalóságáról vagy értelemmel telítéséről az utódok döntenek attól függően, hogy felejtő vagy emlékező közösséget akarnak.

A repülő ember. Illusztráció Balassi Bálint kortársa, a veszprémi püspöki javak kormányzója Verancsics Faustus *Machinae Novae* (Velence, 1616) c. könyvéből